

Следует также отметить, что сам по себе стекольный бой при соответствующей его простейшей переработке - очистке, дроблении и грохочении - может стать сырьем для получения многих ценных материалов - и как наполнитель в строительных растворах, и как сырье для ряда стекольных производств, и как минеральное вяжущее и, наконец, как отщитель в керамических массах. Использование его весьма многообразно и представляется весьма перспективной организацией его сбора и переработки на специализированных промышленно - исследовательских предприятиях.

VIDE KĀ DZĪVES TELPAS VIETA JEB PAR TO - KĀ DOMĀT VIDĪ

DACE BORMANE

LU Filozofijas un socioloģijas institūts
Ulda ielā 9, Rīga, Latvija, LV – 1056
T. - 7994848, F. - 7210806

Atslēgvārdi: vide, vieta, ainava, teritorialitāte, identitāte, kontekstualitāte.

Visi it kā zin, ko saprast ar jēdzienu „vide” līdz tam, kad izvirza jautājumu: kas ir vide? Līdz ar jaunākajiem laikiem arī Latvijā „vide” kļuvusi par vārdu, ko salīdzinoši bieži lieto gan ikdienas apziņas līmenī, gan teorētiskajā domā. Par vidi zinību vēsturē ir blīvs semantiskais lauks. Pieņemsim, ka šoreiz nav nepieciešama stingra definīcija, bet gan domāšana par to, kā saprast vidi un par to runāt humanitārā un sociālā diskursā. Mūsu valoda par vidi kā veselo lielā mērā ir veidota pēc analogijas principa. Ja tā nebūtu, tad runa būtu tikai par apstākļiem, par vidi reduktīvā nozīmē u.tml., bet mazsvarīgāk nav, kā tiek ietekmēta vides veidošanās līdz ar cilvēka „domāšanas ainavu”.

Izvēloties redzes punktu, kurā respektēta humanitārā dimensija, ir konstatējams jēdzienā „vide” strukturētais nozīmju lauks, jēga gan mentālās, gara dzīves, gan vitālās un fiziskās kvalitātēs. Varbūt, ka ir mēģināms piedāvāt jēdzienus un pamatjēdzienus „domāšanas ainavai”, kas tuvinātu vides saprašanai.

Humanitārā nozīmē var minēt cilvēka dzīves telpas argumentus, to vidū ir - antropoloģiskais, ekoloģiskais (oikos), simboliskās darbības (kulturoloģiskais), relācijas, komunikatīvais u.c. Šos un līdzīgus uzstādījumus imanē morālie jautājumi, kas paredz cilvēka drošības stimulu (visplašākajā nozīmē) arī caur telpas struktūru apguvi.

Vide ir kvalificējama gan telpas kvalitātēs, gan sociālajās struktūrās cilvēka un īstenības attiecībās. Vide ir veselais, neizslēdzot lokālas partikulas tās izpausmēs.

Vieta

Ja pieņem, ka vides noteiksme ir cilvēka un īstenības attiecības telpas struktūrās, tad vides konstitūšanās humāno modifikāciju nosaukšanai varētu lietot vietas nojēgumu. Tas savukārt saistīts ar potenciālo vides objektu kvalitātēm. Vieta tieši uzrāda vides antropoloģismu un ir viena no kategorijām, kā domāt par vides attīstību sociālos kontekstos un kas apzīmē resursu attīstības iespējas (gan perspektīvi, gan destruktīvi). Cilvēks ar vietas starpniecību savu spēju robežās apgūst arī citus dzīves elementus, top dzīves loģika, tiek diktēts raksturs dzīves procesam. Uzsvars ir uz vietas lomu konstituatīvo pētījumu redukcijas ietvaros.

Vieta, būdama lokalitāte, paredz globalitātes principu „atcerēšanos”. Līdz ar cilvēka tiešajiem pieredzējumiem vietā, par vietu runā kā par cilvēcības formu resursu rīcības kritēriju veidošanā. Bet līdz ar to funkcionālās telpas strukturēšanā paredz jautājumu problematizāciju „caur” teritorialitātes kvalitātēm. Piemēram, Latgales ģeogrāfiskās situācijas un etnoloģiskās savdabības iezīmētas, respektējamas ir vides konstituatīvās kvalitātes. Tā vidē atklājas radoša iespēja un jēga ne tikai centrā, bet arī (vai vēl jo spēcīgāk) provincē, pat marginālisma nozīmē. Vidē kā vietā spēkā ir cilvēka skats/skatījums attiecīgajā darbībā; vide kā vieta īsteno telpas un laika sociālo organizēšanu. Radīt vidi ir ne vien lietot potenciālos vides objektus, bet radīt cilvēka pasauli.

Te atgādināšu par to, ko literatūrā apzīmē ar „imagināro daudzveidību”: vide ir tik daudzveidīga, cik daudzveidīgs ir vides subjekts.

Tekstos, kādos nojēdzama vietas saiste/vienojums ar cilvēku, etnosu, sociālo grupu, ir atšķirīgi diskursi.

Teritorialitāte

Līdz ar vides fenomenu ir aprakstāma cilvēka dzīves telpas vērtība. Tā savukārt paredz norādi uz cilvēka uzvedību, kas savā ziņā ir arī cilvēka telpa, kas “ietverta” vietā. Viens no šīs redukcijas instrumentāliem jēdzieniem ir teritorialitāte.

Teritorijas eksaktais mehānisms un teritorijas humānais spēks saistās ar iedzīvotāju līdzdalības formām un lomām, kuras iekļauj teritoriālā „jūtas”.

Sociālās esamības telpas strukturēšana paredz jautājumu aplūkojumu „caur” teritorialitātes kvalitātēm, kas ir sava veida materiāls problēmsituāciju analīzei.

Teritorialitāte izteic ne tikai kaut ko, pie kā cilvēks ir piederīgs, ar ko salīdzināms piederībā, bet arī pašvērtīgi patstāvīgo (piemēram, spēja rast iespēju, stimulu savai ieinteresētībai dzīvot kādā noteiktā apkārtnē). Tā top cilvēciskās drošības pamatojums, kad teritorialitātes kvalitātes substancionalizējas gara dzīves reālijās. Teritorialitāte ir liecinātājs par „laikiem teritorijā”, par kopainu, sava veida „vēsturisko apriori”. Teritoriālie argumenti rosina darbībai. (Bormane, 1998.)

Īstenības nojēgums konkrētam indivīdam ir ar teritoriālu piesaisti un perceptīvu orientāciju, kas veidojas līdz ar vietas apjausmu. Teritorialitātē kā dzīves struktūrķvalitātē saaužas telpas un laika noteiksmes, izpaužas teritorijas varas (vides) informācija par vietu kā sociālo procesu un mijattiecību telpu ar procesuālu (laika) vērtību.

Pagasts, piemēram, var tikt uztverts kā cilvēka drošības avots, un tas var būt telpa teritorijas sociālās angažētības jautājumu risināšanai utt. Latvijas kā valsts politikā teritorialitātes „faktiskuma” nozīmes pēdējos gados aktualizējas sakarā ar nekustamo īpašumu, fiziskās drošības organizēšanu, pilsonisko piederību utt.

Respektējot t.s. vietējās īpatnības, var izveidot priekšstatu par teritorijas kopainu un iegūt reģionalitātes argumentus. Citā mērogā šī tematika parādās, kad konstatē arvien pieaugošo reģionalitāti laikā, kad pasaulē pastāv dažāda līmeņa unizācija (piem., Eiropas Ūnija).

T.s. cilvēka faktors vides duālās iedabas kontekstā rosina domai par reģionalitātes raksturībām, kas piedalās indivīda eksistenciālās kārtības struktūru garantēšanā. Vienlaicīgi tas ir jautājums par kritērijiem, kas veido reģionalitāti, nosaka tās robežas.

Ja runa būtu par Latgali, tad, apzinoties novada iekšējo neviendabību, uzmanību arvien ir pelnījusi tur dzīvojošo ļaužu sinhronā teritorialitātes izjūta un teritorijas respekts, ko, protams, var vērtēt arī kā humanitātes arhaisku izpausmi, kad sociālā laika vienībai ir telpas dominante. Bet nesteigsimies ar vērtējumu.

Ainava

J.Pontena vārdiem runājot: ainava ir ar zemes garozu saistīts dvēseles notikums. Ainava kā dabas, socioloģisks un antropoloģisks veidojums; socioloģisks - attieksmē pret telpu, apgūto telpu, vietu... saistē ar subjektu un sociāliem tekstiem, bet antropoloģisks saistē ar cilvēka izjūtu, nozīmību viņam, ar cilvēcības formu (kultūras) tapšanu. Tādējādi ainava tiek reprezentēta kā vērtība ar blakusnozīmēm (savš, svešs, tuvs). Tas ir slāņojums, kas jau ir viņpus dabas (dabā būvēts, viņpus dabas esošs un norāda, kas tajā tiek iedzīvots).

Izsakot dabas kvalitatīvo identitāti sociumā, runa ir par pasaules saprašanu un dabas teleoloģiju (I.Kanta), par atšķirību starp naturālistisko un personālistisko pasauli (E.Huserls). Uz ainavu cilvēks skatās no sava stāvokļa pasaulē; ainavu domā kā vidi, kā telpu, kuras atskaites punkts ir viņš. Humāngeogrāfe A.Batimere (Buttimer) raksta, ka cilvēki veidojuši ainavas, izmantojuši dabas bagātības, mainījuši dabisko līdzsvaru dzīvo būtnu starpā, un tas viss veikts ar kulturāli un tehniski atšķirīgiem dzīvesveidiem.

Runājot metaforās, ainava ir kā vides dzimtene: līdz ar ainavu veidojas vides cilvēcības formu („vides kultūras”) kvintesence. Dzimtene paredz attieksmes veidu pret telpisko struktūru, priekšstatu uzturēšanu, arī piederību telpas „jušanas” nozīmē. Ainava ir kā vides kultūratniecību prakses „laboratorija”. Runa nav tikai par estētiskām, vēsturiskām u.tml. kvalitātēm, bet par cilvēka un īstenības attiecību motivējamības valodu, kas nosauc vides problemātiku. Sarunā par ainavu neesam ieinteresēti tikai pašmērķī (ainavā), bet apziņas kustībā uz to.

„Ko ainava stāsta par cilvēci?” jautā A.Batimere. Jā, ko tās stāsta par mums? Kāda ir to mācība domai par vides veidošanos?

Identitāte

Domāšana par vietu lielā mērā ir domāšana par identitāti un arī pati identitāte. „Es varētu saprast Jaunangliju, nezinot šīs zemes raksturu, bet ne tad, ja es nezinātu tās imigrantu puritānisko raksturu”, savulaik teicis ģeogrāfs Racels. Vai pēc līdzīga principa nevarētu teikt arī par daudzām jo daudzām mums vairāk vai mazāk pazīstamām zemēm, novadiem, rajoniem.

Kāds ir cilvēka un vides pastarpinājums? Kas ir „un”? Vidi skata kā cilvēka dzīves telpas vietu. Vieta ir sava veida stimul sociālai esamībai: vieta ir stimul. Stimul identifikācijai. Pozitīvai vai negatīvai - tas jau ir cits - vērtējuma jautājums. Cilvēks nereti ir tuvākā un pilnīgākā saistē ar vietas attiecībām nekā telpas un laika attiecībām.

Vieta ir starpnieks starp cilvēku un spēkiem, kas ir ārpus tiešās individuālās kontroles. Vieta ietver identitātes „noteikumus”, kad ik daļā ir veselā semantika, un vieta ir kā kritiska identitāte. Arī Latvijas pieredzē tradicionāli vai etniski identais centrējas uz vietu - dod tai varas dimensiju. Identitāte savā ziņā ir vara.

Savukārt ideja par daudzvietību kā vienu no „pieredzēm pasaules reģionu konstrukcijā” rāda priekšstata maldīgumu par vietu kā tikai lokālo. Šeit tikai minēšu multivokālo jeb daudzvalsīgo identitātvajās cilvēka raksturībās.

Identitātes sakarā piemērs no Latgales. Runa ir par Naujenes pagasta Slutišķu „telpas vēstures” veidošanu šodienai. Tajā daudz ko noteic cilvēku kopīgā atmiņa; daba līdz cilvēkam šajā vietā veidot viņa esamību. Šeit spēkā vēl nav mākslīguma konstruēšana; nav jākonstruē sociālā arheoloģija, ja tā varētu teikt. Slutišķi kļūst saistoši ar „savas” vides potenciālu.

Pasaule ir aizejoša arī ar savu vides īstenību, bet vide top ik brīdī, kā ik jēdziens rada jēgas lauku, kurā darbojamies. Tad, kad morāles socialitāte vērtības līmenī nešķiet aktuāla un funkcionāla (kā to vēroju Latvijas sabiedrībā patlaban), rīcības determinācijā

cerams uz jēgu (tās respektēšanu). Praktisks kļūst jautājums: kā domāt vidi. „Esiet uzmanīgi ar savām domām, tās rīcības sākums (Laodzi).”

VĒRES

Bormane D.K., 1998, *Teritorialitātes humānais spēks vai nespēks*, LZA Vēstis. Nr. 4./6.
Buttimer A., 1972, *Social space and the planning of residential areas*, Environment and behaviour. 4 : 279-318.

LABAS LAUKSAIMNIECĪBAS PRAKSES (LLP) IZSTRĀDE LATVIJAI

P.BUŠMANIS, A.KĀRKLIŅŠ, U.OSĪTIS, I.TURKA, V.JANSONS,
D.LAPIŅŠ, R.SUDĀRS, J. ŠVARCBAHS, I.PLŪME, I.DZALBE

LLP nosacījumu izstrādes nepieciešamību nosaka:

- Latvijas lauku perspektīvā attīstība;
- ES nitrātu direktīva (EEC/91/676) ar mērķi samazināt un turpmāk novērst ūdens piesārņošanu no lauksaimniecības avotiem;
- Baltijas jūras vides aizsardzības Helsinku konvencijas (HELCOM) pielikums III par lauksaimniecības izraisīto piesārņojumu. Tiek prasīts dalībvalstīm izstrādāt ieviešanas programmu līdz 2002.g. un paredzētos pasākumus izvērst līdz 2011.gadam.

LLP mērķis:

- ilgtspējīga lauksaimniecības attīstība Latvijā.

LLP nosacījumu statuss:

- praktiskās darbības vadlīnijas, lai palīdzētu zemniekiem samazināt saimniekošanas ietekmi uz vidi;
- zemnieki brīvprātīgi izpilda LLP prasības, kuras nav nostiprinātas likumos;
- LLP pakāpeniski tiek izmantota kā bāze zemnieku saimniecību subsidēšanai;
- LLP prasības attīstības procesā tiek iekļautas likumos un kļūst obligātas.

LLP nosacījumos ietvertie trīs līmeņi:

- Latvijas Republikas likumos un noteikumos ietvertas prasības, kuras ir obligātas;
- patreiz aktuālie ieteikumi pareizai saimniekošanai, kuri tuvākā nākotnē var tikt pieņemti kā obligāti;
- nākotnē sagaidāmās prasības, kuru izpildes ievirze jau šodien var dot atdevi.